

FIATAL BÁNYÁSZOK LÉTFELTÉTELEINEK JELLEMZŐI

"Az ifjúságpolitika tudományos megalapozását szolgáló kutatások" 1.sz. főirányába tartozó "Az ifjúság testi-fizikai és mentális egészségének társadalmi tényezői" című kutatásból a bányászfiatalok létfeltételeiről szeretnék rövid ismertetést adni eddigi eredményeink alapján. Mivel célunk a fiatalok életmódjának megismerése, az ezeket nagymértékben befolyásoló olyan objektív tényezőket, mint a lakásviszonyok, jövedelmi-vagyoni helyzet, szükségesnek tartottuk részletes vizsgálat alá vonni. Munkánk során sikerült feltárunk a bányászfiatalokra speciálisan értelmezhető jellemzőket is, így ezek is bizonyítják, hogy a hasonló koru fiatalokon belül érdemes külön csoportként kezelni őket.

A létfeltételek vizsgálatához ismernünk kell a vizsgált csoport jelenlegi családi viszonyait, hiszen a háztartás nagysága és összetétele, a jövedelmi viszonyok nagymértékben determinálják azokat a körülményeket és feltételeket, amelyek között ezek a fiatalok életkeretet teremthetnek maguk és családjuk számára. Emellett az anyagi viszonyok szerepe az utóbbi években jelentősen felerősödött, s az ezek előteremtésére fordított idő és emberi energiák fokozott felhasználása visszahat - igaz, valószínűleg csak hosszabb távon érzékelhetően - a családi kapcsolatokra. Mintánk a családi állapot szerint csaknem homogénnek tekinthető; a megkérdezettek 91,3 %-a házas.

A bányászfiatalok közül 17 főnek (11 %) nincs gyermeke. A gyermekesek közül 40 % nevel 1, és több mint fele 2 gyermeket. A 3 gyermekesek aránya 3 %.

A családi viszonyok vázlatos ismertetése után most térjünk át a lakáskörülményekre. Említettem, hogy mintánkban azokat a megkülönböztető jegyeket kerestük, amelyek alapján a bányászfiatalokat el tudjuk különíteni a hasonló korosztályú fiatalok más csoportjától. Ezek feltárása azért rendkívül fontos, mert a későbbiekben az életstílus megértéséhez is jelentékenyen hozzájárulhatnak.

Lakásviszonyaikra jellemző mutatók azok, melyek szerint a bányászfiataloknál jelentős különbség figyelhető meg a fiatalok más csoportjaihoz viszonyítva. 91,3 %-uk rendelkezik már önálló saját lakással. Ez az arány jóval kedvezőbb a megyei és az országos átlagnál, melyek a hasonló koru fiatalokra vonatkoznak. A lakáshoz jutás pedig - mint az a bányánál várható volt - intézményes formában történt legtöbbszörükénél, így viszonylag olcsóbb formában.

A lakások minősége is jóval kedvezőbb az átlagos magyarországi lakásokénál. A lakások 86,3 %-a összkomfortos, 11,5 %-a komfortos. Ez abból adódik, hogy a bányászla-

kások zöme - főleg a fiataloknak juttatottak - új lakótelepeken épült. A szobaszámot tekintve a 3 szobás lakások aránya 63 %, míg a 3 szobás lakásoké 31 %.

A lakáshelyzet - figyelembe véve a szobaszámot és a gyermekszámot, valamint azt, hogy nem jellemző a kettőnél több generáció együttélése - kedvezőnek mondható, hiszen más kutatások eredményeiből tudjuk, hogy megfelelő méretű, komfortos és félkomfortos lakásban a fiatal családok 33,4 %-a él. Komfort nélküli vagy zsúfolt lakásban él 67,8 %-uk, komfort nélküli és nem zsúfolt lakásban 30,2 %-uk.

Ezek után feltétlenül említésre méltónak tartjuk, hogy az előbb felsorolt kedvezőnek minősíthető tények ellenére a megkérdezetteknek csak 55,4 %-a elégedett jelenlegi lakás-körülményeivel. Részben elégedett 35,1 %, elégedetlen és nagyon elégedetlen 10,2 %. Elégedetlenségük fő oka, hogy kicsinek tartják lakásukat. A bányászok egyharmada említette a szűkösséget. Az előzőekből következik, hogy a lakásra vonatkozóan a hosszú távú tervek dominálnak; a kis lakást szeretnék nagyobbra, illetve a megfelelő nagyságu lakást családi házra cserélni.

A lakásviszonyok után tekintsük át a bányász háztartások bevételeit és kiadásait, valamint ezek szerkezetét. Mintánkra elsősorban a 2 generációs család jellemző, melyet a következő adatok is igazolni látszanak: a háztartások 48,4 %-a 4 főből, 37,1 %-a 3 főből áll. Az 5 fő vagy annál nagyobb létszámú háztartások aránya 8,2 %.

A mintában szereplő családok zömében, 84,3 %-ban, a férj mellett a feleség is dolgozik, míg 16,1 %-ukban a feleség GYES-en van, illetve háztartásbeli. A háztartások bevételeit kutatásunkban a következő források alapján próbáltuk feltárni: részletesen rákérdeztünk a közös háztartásban élők együttes jövedelmére, amely származhat a főfoglalkozású munkából, béren kívüli juttatásokból, a második gazdaságban végzett munkából és egyéb jövedelemforrásokból.

A főfoglalkozásból származó jövedelem átlaga az egész mintában 10 522 Ft. A családok 20 %-ában a főfoglalkozásból származó jövedelem 9000-10 000 Ft közé esik. Nem sokkal marad el ettől a 10 000-11 000 Ft közé eső jövedelemkategória sem (18,1 %). 11 és 13 % között van a 7000-8000, 8000-9000 és a 11 000-12 000 Ft főfoglalkozásból eredő jövedelemmel rendelkező háztartások aránya. 7000 Ft alatt a családok 7 %-a keres, 12 000 Ft felett pedig 17 %-uk.

A béren kívüli juttatások jelentős részét a családi pótlék adja. Bár mintánk legnagyobb része gyermekes, mégsem említette mindenki (47 %) a bevételi források között családi pótlékot. Ez a jövedelmi forrás általában 1000-2000 Ft közé esik.

A bányászfiatalok túlnyomó többsége (81,1 %) egyáltalán nem vesz részt a második gazdaságban, s ennek megfelelően alakul a második gazdaságból való anyagi részesedésük

is. Csak a résztvevőket tekintve annak átlagértéke: 1755 Ft. Ez nem volt meglepő, hiszen közismert, hogy a bányamunka rendkívül fárasztó, a munkaidő a pótműszakokkal hosszúra nyúlik. Ezek nem "csinálnak" kedvet a második gazdaságban végzett munkához, a lakóhelyi környezet (lakótelepek) pedig gyakorlatilag lehetetlenné is teszi azt.

Mindössze 8 kérdezett családjában van valamilyen egyéb jövedelemforrás. Mivel ide elsősorban a nyugdíjak tartoznak, besorolásunk szerint a két, illetve három generációs családok együttlétének ritkasága miatt ezek aránya is elenyésző.

A jövedelmek vizsgálatánál különös hangsúlyt kell hogy kapjon az egy főre jutó jövedelem alakulása. A családok 32,1 %-ánál az egy főre jutó jövedelem 4000 Ft alatt van, és ezek a családok a bányászok közt megítélésünk szerint az alacsonyabb életszínvonaluak közé tartoznak. Természetesen az, hogy mi számít alacsony vagy magas jövedelemnek, mi az a szint, ami már elfogadható, mindig is vita tárgyát képezte és képezi kutatók és politikusok között egyaránt. Mi - és ez természetesen szintén vitatható - a 4000 Ft-os egy főre jutó jövedelemszintet tartottuk elfogadhatónak ahhoz, hogy egy család megfelelő szinten - luxus igények kielégítése nélkül - élhessen. 4000-6000 Ft közötti egy főre jutó jövedelemnél már - hétköznapi értelemben véve - jól tudnak élni, bizonyos célok érdekében megtakarítani is képesek. 6000 Ft feletti jövedelemszint esetén pedig már a "luxusnak" tekinthető kiadásokra, komolyabb felhalmozásra is gondolhatnak.

Az egy főre jutó jövedelem átlaga az egész mintában 5067 Ft. 20 % azok aránya, akiknél az egy főre jutó havi jövedelem 6000 Ft felett van, a minta fele 4000 és 6000 Ft/fő kategóriába tartozik, és egyharmad a 4000 Ft/fő alatti jövedelműek aránya.

Ha az általunk megkérdezettek egy főre jutó jövedelmét összehasonlítjuk más munkáscsaládok ilyen jellegű jövedelmeivel, azt tapasztaljuk, hogy a bányászok helyzete kedvezőbb. A háztartás-statisztikák alapján a munkáscsaládok 20 %-a él 4000 Ft-nál magasabb egy főre jutó jövedelemből, a többiek ennél alacsonyabb összegekhez jutnak hozzá havonta. Mégis azt kell mondanunk, hogy a bányászok esetében e magas keresetek ellenére sem állapítható meg kiugróan magas egy főre jutó jövedelem. Ez természetesen azal is összefügg, hogy ezekben a családokban sok a munkaképes koru inaktív kereső (háztartásbeliek, GYES-esek), illetve a kereső munkát folytató feleségek nagy része is az alacsony iskolai végzettség és szakképzetlenség miatt a rosszul fizetett munkakörökben tud csak elhelyezkedni.

A bevételi szerkezet után vizsgáljuk meg, milyen strukturát mutat a jövedelmek felhasználása. Vizsgáltuk az élelmiszerekre, lakásfenntartásra, tartozásokra és törlesztésekre, egyéb állandó kiadásokra fordított, valamint a szabadon rendelkezésre álló pénzüsszegeket.

A családok 35 %-a 3000-4000 Ft között költ élelmiszere, az átlagérték: 4065 Ft. Ez az összeg a vizsgált családok 11 %-ánál az összjövedelemből több mint 50 %-át teszi ki, 60 %-ánál 30 és 50 % között mozog és mindössze 29 %-nál esik ez az arány 30 % alá. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azonban, hogy a nehéz fizikai munka nyilván magasabb tápértékű és kalóriatartalmú táplálkozást követel meg, de valószínűleg ez sem indokolja egyértelműen ezt a magas részesedési arányt. (A munkáscsaládokon belül az élelmiszerekre fordított költségek aránya a háztartás-statisztikai adatok alapján 28-38 % között mozog az 1 főre jutó jövedelem nagyságának függvényében).

A lakás fenntartására, a "rezsire" általában 1000-1500 Ft között költ a családok 31,1 %-a, az átlagos rezsi 1672 Ft. Azonos arányban található az 1000 Ft alatti (23,2 %) és az 1500-2000 Ft közötti (25,1 %) kategória. A már magasabbnak számító - 2000 Ft feletti - "rezsit" a családok 20,4 %-ában fizetik. A lakásfenntartásra a családok 80,1 %-a összjövedelméből 20 %-nál kevesebbet költ, 25 % felett pedig csak 7,9 %. Az átlagérték: 14,7 %.

A megkérdezettek családjában - a családfő tudomása szerint - 31,4 %-nak nincs semmiféle törlesztése, tartozása, amit a jövedelemfelhasználás során figyelembe kellene venniük. 33,3 %-uk 500-1000 Ft-ot fizet tartozásokra (500 Ft alatt a családok 10 %-a, 1000 Ft felett 13,3 %-a, 1500 Ft felett 12 %-a).

Általában 1000-2000 Ft (19 %), illetve 2000-3000 Ft (19 %) közötti az az összeg, amely felett viszonylag szabadon rendelkezhetnek a családok. E szabad rendelkezés azonban sokszor korlátok közé szorított, mert el kell dönteniük, hogy mit minek a rovására vásárolnak, illetve használnak fel.

A jövedelemfelhasználás szerves részét képviseli a megtakarítás. A viszonylag szabadon felhasználható összegből esetenként, vagy rendszeresen a családok többsége igyekszik megtakarítani. E többség ellenére magas azok aránya, akik a jelenlegi jövedelmükből nem tudnak félretenni (33,1 %). Akik megtakarítanak, általában 1000-2000 Ft-ot tesznek félre havonta (27 %). 19,1 % tud 1000 Ft alatt havonta megtakarítani és 22,1 % 2000 Ft feletti összeget.

A takarékoskodás különböző mértékben terheli meg a családokat. Van, ahol minden különösebb probléma nélkül képesek a jövedelmükből félretenni (42,1 %), ez közel fele a "takarékoskodóknak", vagy csak kis lemondással jár a megtakarítás (36,1 %-nál), a családok 22 %-ában a megtakarítás rendkívül nagy erőfeszítésekkel, lemondásokkal jár együtt, s ez elsősorban valamilyen más szükséglet kielégítésének a rovására megvalósuló kényszertakarékosság.

A legtöbben valamilyen tartós fogyasztási cikkre, nagyértékű vagyontárgyra gyűjtenek (autó, nyaraló, színes TV, HIFI torony stb.), de kb. ugyanilyen arányban gyűjtenek nagyobb lakásra, a lakás bővítésére, felújítására, rendbehozatalára is.

A jövedelmi, anyagi helyzet megítélésének másik lehetősége a bevételek összesítésén túl a megszerzett, felhalmozott vagyontárgyak, tartós fogyasztási cikkek számbavétele.

A fiatal családok tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága összességében jónak mondható. A háztartás "komfortossága" szempontjából a leglényegesebb háztartási gépek, eszközök megtalálhatók a legtöbb családnál. Nem ilyen jó a helyzet azonban a már igazán modern, a háztartási munkát nagymértékben megkönnyítő gépeknél (pl. automata mosógép) vagy nagy értékű és minőségű készülékeknél (pl. színes televízió).

Egy általunk kialakított összesített mutatóból látható, hogy a fiatal családok 32,1 %-a az alacsonyabb ellátottsági csoportba tartozik. Közepesen felszerelt tartós fogyasztási cikkekkel a családok több mint fele (55,3 %), s a legjobban felszerelt családok aránya 12,6 %.

A nagyértékű tartós fogyasztási cikkek között ma még kiemelt szerepe van az autónak. A megkérdezettek 40 %-a saját autóval rendelkezik.

A jövedelmi, anyagi szint másik fontos mutatója az ingatlannal való rendelkezés, ami kiegészítheti a jövedelmet ténylegesen is, illetőleg bizonyos kiadásokat szükségtelené tehet. A megkérdezettek 29,1 %-a rendelkezik ház körüli kerttel vagy kiskerttel. Nyaraló, üres telek, nem lakott öröklakás nem jellemző, egy-egy esetben említették csupán.

A tartós fogyasztási cikkekhez hasonlóan az ingatlan és az autótulajdonról is összesített mutatót készítettünk. Ezek alapján a családoknak mindössze 4 %-a (6 család) minősíthető vagyonosnak.

Összességében tehát a bányászfiatalok - mint ahogy a 30 éven aluliak általában - nem mondhatók túl vagyonosnak. Ha pedig a kiemelt vagyontárgyakat (autó, nyaraló, HIFI torony, színes TV) vesszük alapul, állításunk még igazabb.

A jövedelemmel való elégedettség alapja, hogy a havi összjövedelmükből hogyan tudnak kijönni, mennyire okoz gondot a napi megélhetés. Saját jövedelmi szintjüket a következőképpen minősítik: a megkérdezettek több mint felének családja általában jól kijönnek a havi jövedelméből. Csak 3,3 %-uk mondta azt, hogy nagyon nehéz, komoly küszködést jelent a napi megélhetés. Ide sorolhatók azok is (10 %), akik nem mindig jönnek ki a havi jövedelmükből megfelelő módon.

Arra a kérdéssünkre, hogy mennyi pénzre lenne szükségük havonta ahhoz, hogy jól kijöjjenek, az általuk elvárt színvonalon élhessenek, a többség 3000 Ft alatti összeget jelölt meg (38,1 %). 5000 Ft feletti összeget csak 8 %-uk említett meg szükségesként. Megfigyelhető volt, hogy minél kisebb jövedelemmel rendelkezett a megkérdezett, annál kisebb plusz jövedelmet jelölt a megélhetéshez szükséges összegként - és fordítva.

Végül a jövedelmi helyzetükkel való elégedettségre kérdeztünk rá. A kérdés direkter megfogalmazásakor már megváltozott a családi jövedelem minősítése. A két pozitív álaszt együtt is csak 19,1 %-a választotta azoknak, akik jól kijönnék jövedelmükből (28 fő). A bányászfiatalok valamivel több mint fele (51,2 %) részben elégedett csak a jövedelmével. Elégedetlen a jövedelmével 45 fő (30,1 %).

Végezetül foglaljuk össze a bányászfiatalok létfeltételeiről röviden vázolt körülményeket. Sajátossá e csoportot elsősorban a lakás-, valamint a jövedelmi helyzet teszi. Az ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban természetesen felmerülő gondjaik olyan jellegűek, amelyek a meglévőnél jobbat, tökéletesebbet akarással vannak összefüggésben. Ezzel tulajdonképpen megelőzik a létfeltételekben hasonló korosztályú társaikat, és ez alapot jelenthetne az életmód befolyásolására is. Míg más csoportok többségükben az elemi létfeltételekért küzdenek (elsősorban lakásért), addig ők már egy következő célt tűznek maguk elé.

Jelen vizsgálatunkból nehéz valamiféle trendet felvázolni a jövőre vonatkozólag. Kérdésként azonban mindenképpen felvetődik, hogy ez a jelenlegi létfeltételekben lévő - a többi hasonló korosztályú csoporthoz viszonyított - indulási előny megőrződik-e a későbbiekben, illetőleg milyen tényezők hatására és mely irányba módosul. Kutatásunk ez irányban folytatódik majd tovább.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1 1982. évi népszámlálás adatai.
- 2 Dr. Harcsa István: A fiatalok anyagi életkörülményeinek, életmódjának néhány főbb vonása. In.: Az ifjuság életkörülményei, KSH, Bp., 1984.
- 3 Koronczi Agnes - Lehoczky László - Pál Iloná.: A pályakezdő fiatalok élet- és munkakörülményei. In: Az ifjuság életkörülményei, KSH, Bp. 1984.
- 4 Füzési Zsuzsanna - Vastagné dr. Meleg Csilla - Lampek Kinga: A szénbányászok életmódjának néhány jellemzője. III. létfeltételek.